

Kasuperes kasvava lapse suhted päritoluperega – kelle huvides?

Peresid intervjuueeris Sigrid Petoffer – kahe täiskasvanud lapse ema, PRIDE õpetaja ja mentor

Lapse eraldamisel päritoluperekonnast ja tema paigutamisel uude perekonda tuleb arvesse võtta erinevaid asjaolusid. Näiteks milline on olnud lapse eelnev elukäik, kas edasine suhtlemine päritoluperega on lapse huvides, milline on lapse asendushooldusele paigutamise eesmärk (nt koju tagasi pöördumine, viibimine asendusesperes täisealiseks saamiseni, lapsendamine jne), millised on lapse vajadused (hariduslikud, psühholoogilised jne) ja milline perekond on võimeline lapse eest hoolitsema.

Enamasti asjad laabuvad ja lapse elama asumine uude perekonda õnnestub. Mõnel juhul säilib ka toetav side päritoluperekonnaga ja teiste lähedastega. Laste lood on erinevad ja üheseid järeldusi selle kohta, kas suhted päritoluperega on lapse arengut toetavad või mitte, on pea võimatu teha. Kuid sarnaseid jooni võib lugudest leida küll. Saage palun tuttavaks Kerli, Heleni ja Katrini perekonna lugudega.

Lapse kohanemine uue perekonnaga

Kerli arvates sõltub lapse ja pere kohanemine lapse vanusest. Nende peres elav 11- aastane poeg on lapsendatud ja kohe 2-aastaseks saav tütar perekonnas hooldusel. „Poeg tuli meie perre 5-aastaselt ja tema kohanemine võttis aega vähemalt pool aastat. Alguses kutsus ta meid nimepidi, alles aasta pärast hakkas pikkamisi emmeks-issiks kutsuma. Koduses miljöös on temaga lihtsam suhelda, väljaspool kodu aga võib ta meiega kontakti kergesti kaotada, kui sealsed impulsid on tugevamad. Seetõttu oleme tema seltsis end ka üsna võõrana tundnud, nõnda oleme kasvanud üheks pereks ajapikku“, võtab Kerli kokku kohanemise esimese lapsega. Tütrel tuleb Kerli perre oli väga emotsionaalne ning toimus lühikese aja jooksul. Lapsel peres järel käies kohtuti ka lapse bioloogilise perega. Kohus otsustas, et tüdruk jääb peres hooldamisele täisealiseks saamiseni, kuid sünnivanemad pole selle otsusega rahul ning otsivad võimalusi algatada hooldusõiguse tagasisaamise protsess.

Helen on veendunud, et laps vajab harjumiseks ja kohanemiseks aega. Pole mõtet kohe korraga pakkuda lapsele kõike, millest ta on ilma jäänud. Hea on, kui seda saab teha järk-järgult. „Meie pere puhul oli kindlasti see hea, et õed tulid koos, mis lisas omakorda turvatunnet. Lapsed kohanesid kiiresti, nad vajasid tähelepanu, armastust ja teadmist, et see on ja jääb nende koduks. Pigem vajab vanem ise rohkem harjumisaega uue olukorraga ja ajagraafikuga, uute väljakutsetega“, jagab Helen oma seniseid kogemusi.

Katrini pere loo teeb eriliseks asjaolu, et laps sattus asenduskodusse pärast võõrutusravi otse sünnitusmajast. Seal veetis laps oma arengu seisukohalt tähtsaima aasta oma elust, oodates mil aeg-ajalt endas motivatsiooni leidnud emale üha uusi võimalusi anti. Sõltlasena sündimine ja asenduskodus elamine on jätnud oma jälje. Kohanemine peres võttis aega pool aastat, millest osa aega veetis laps süles. Hüsteeriahoogude ja enesevigastamisega tegeleti veel 4-5-aastaseltki. Uutes olukordades kordus kõik taas. Täna, kui möödunud on 6 aastat, võib öelda, et kohanemine on toimunud. Kuigi täna on ta eestkostja, siis esialgne kohaliku omavalitsuse poolne selge sõnum oli lapsendamise perspektiivist. Reaalsusega kohanemine tuli hiljem ja osutus selle eksitava sõnumi võrra oluliselt keerulisemaks.

Teadmine oma päritolu kohta

Kerli poeg pole oma päritolust eriti rääkida tahtnud. Ta teab fakti, et tema ema oli alaealine, kui ta sündis ning ei saanud tema eest hoolitseda. Samuti seda, et tal on kusagil (ema ja tema uue elukaaslase peres) kaks poolvenda, kes on temast nooremad. Kord koos pojaga abordi teemalist filmi vaadates, kus koolitüdruk otsustab oma lapse siiski ilmale tuua, tekkisid pojalt seosed oma looga. Ta ütles, et tema ema ka käis alles koolis, kui tema sündis. Ehk siis ta jõudis ise selle seoseni, et ema oli väga noor. Kerli ja tema abikaasa on rääkinud pojaga sellest, et tema ema on andnud talle kõige olulisema – elu. Kui ta saab täisealiseks, siis on tal võimalus emaga kontakti võtta. Kindlasti soovivad nad tema ema tänada, sest tänu temale on neil võimalus olla ju talle emaks-isaks.

Helen ütleb, et on lapsi, kes mäletavad oma minevikku ja seda rasket olukorda, mis kodus oli. Nende jaoks on põhiküsimused: kas mu ema ei armastanud mind, mis juhtus, miks mind eraldati. Laps soovib teada oma lugu. Rääkida saab sõltuvalt vanusest, nii palju, kui kasvupere tema lugu teab. Ta rääkis oma lastele loo võttes aluseks peremudeli. Nad tegid koos nimekaardid ja asetasiid bioloogilised vanemad laste selja taha. Helen selgitas, et oli üks seemnerakk ja munarakk, millest lapsed sündisid. „Vaadake peeglisse ja näete seal oma bioloogilist ema ja isa. Kellelt olete pärinud oma silmad, juuksed, suu, nina? Kellelt olete saanud oma anded – muusika, kunst, sport? Te olete mõlemad nii andekad, järelikult pidid olema sama andekad ka teie vanemad. Lihtsalt meie kodus löi see kõik õitsele, siin said teie anded võimaluse“, selgitas Helen oma kahele tütrele.

Katrin selgitab, et teadmine päritolust on oluline osa lapse identiteedist. „Puu ei saa kasvada, kui pole juuri. Samuti ei saa ehitada ja kujundada tulevikku, kui pole mõistetud/lepitud minevikuga ja puudub vundament. Lisaks annab Eesti oma väiksuses piisavalt võimalusi „saladuste“ avalikuks tulekuks ja saladus saab haiget teha ainult seni, kuni ta on saladus“, lisab Katrin. Päritolust rääkimine võib kujuneda väga loomulikuks protsessiks, kui seda teha lapse vanusega arvestades ja lapse küsimustele loomulikult vastates. Miks on nii nagu on? Kas mina olen süüdi? Kas ma olen halb, kui minu vanem(ad) on „halvad“? Kas sa mind armastad, kui ma sinu kõhust ei ole? Kui palju sa mind armastad? Kui need küsimused on vastatud, oskab laps vastata ka teiste laste pärimistele ja lisaks lohutab poeg Katrinitki: „Emme, ära muretse. Ma mäletan, et mul oli seal lastekodus ka täitsa tore, kuni sa mind otsisid.“

Mida tähendab suhtlemine bioloogiliste vanematega lapse, päritoluperekonna ja kasupere jaoks?

Kerli perel on kohustus hooldusperena kohtuda tütre bioloogilise perega. Keskmiselt toimub see kord kuus. Pere tuleb Tallinnasse ning koos ollakse 1-2 tundi. Lapse bioloogilise pere jaoks on see kuu sündmus. Kerli ei oska öelda, kui suure kaaluga on lapsega kohtumine, sest ehkki pere on lapsest huvitatud, ei oska nad temaga väga palju kontakti võtta. Vaatavad rohkem kõrvalt, et kui palju ta on kasvanud ja mida juba oskab. Vahel kulub ka sellest paarist tunnist osa aega oma telefoni vaatamisele, lihtsalt Kerli perega ja omavahel rääkimisele. Lapsega tegelevad sel ajal ikkagi peamiselt Kerli ja tema abikaasa.

Heleni peres toimuvad kohtumised bioloogilise õe ja vennaga. See on laste jaoks väga oluline, sellist sidet ei ole neil ühegi teise inimesega. Kui need kohtumised toimuvad regulaarselt, siis see side ka jääb. Tüdrukute vend elab samuti eeskosteperes ja tema ema ütleb, et keegi teine ei suuda teda nii avada nagu oma õde. Koos olles tunnevad nad ühtsust, samas on mälestused, mida on koos üle elatud. Nad tunnevad, et ei ole üksik. Helenile annab see rahulolutunde. Ta näeb, kui hästi see lastele mõjub.

Katrinil on eestkostjana õigus lapse asukohta ja inimestega suhtlemist ise määrata. Kuna lapse bioloogiline ema soovib aeg-ajalt kohtuda ja lapsel on huvi, siis saadaksegi neutraalsel pinnal kokku. Ajaliselt määratletud regulaarsete kohtumiste korraldamise panemine ainult kasuvanemate õlgadele

pole tema arvates õigustatud. Kui aga bioloogilise vanema püsiv huvi ja lapsekesksus on tagatud ning eesmärgiks on lapse naasmine päritoluperekonda, siis on kohtumised õigustatud. Kohtumiste intervall peab olema mõistlik ja dokumenteeritud, mis ei sega lapse ja kasupere igapäevast elukorraldust. Katrini jaoks on hetkel kõige olulisem leida tasakaal lapse õiguslike huvide, identiteedi, bioloogilise ema huvide, ühiskondlike asendushoolduse prioriteetide ja õigussüsteemi vahel. Selles osas tuleb täna peamine tarkus kasuperedel siiski elukoolist, mis aga vähendab võimalust enamatel lastel jõuda perekonda.

Lapse toimetulek mitme perekonna olemasoluga

Kerli ei oska oma kogemustest veel öelda, kuidas lapsed tulevad toime, kui neil on mitu perekonda. Korraga kahes peres elamise varjukülgedest saame aimu, kui vaatleme lahutatud vanemate lapsi, kes elavad kord siin, kord seal. Tihti langeb suurim emotsionaalne koormus suures osas lapsele.

Heleni arvates tema lapsed ei tunne, et neil on kaks perekonda. Nad tunnevad, et ollakse üks perekond. See tuleneb ka sellest, et neil ei ole suhet bioloogiliste vanematega. Kui mõelda sellele, et neil on kahed vanemad, siis see on omamoodi rikkus, mida igal lapsel ei ole. Lapsed on alati öelnud, et on selle võrra erilisemad.

Katrin rõõmustab, et lapse jaoks on temaga päritolust rääkimine andnud positiivse tulemuse: loomulik suhtumine oma päritollu (küsimusi tuleb edaspidigi nagunii); paremini ootamatute või ebameeldivate või muutlike olukordadega kohanev psüühika; oma vanuse kohta väga selge arusaamine, et tema otsused ja arvamused on tähtis osa tema elust. Aga pidevalt peab suhtlemisel ja tuleviku kujundamisel meeles pidama, et last ei kasutataks ära päästerõngana bioloogilise ema elus.

Parim lahendus kõigi osapoolte jaoks: laps, päritolupere ja kasvupere

Kerli arvates on suhted ainsad, mis kestavad igavesti. Seni, kui päritolupere pole saanud kindlat vastust, et laps nende juurde täisealiseks saamiseni tagasi ei tule, pole ka kasvupere jaoks olukord turvaline. Hoolduspere on selles suhtes kaitsetumas positsioonis kui bioloogiline pere. Olles justkui pelgalt teenuse osutaja teatud ajaks, on tegemist siiski kiindumussuhtega, millega peab arvestama. Lapse heaolu tuleneb eelkõige tema lähisuhetest ning need peaksid olema hindamisel esmase vaatluse all. Praegune poliitika, mille alusel eelistatakse hoolduspereid lapsendamisele, püüab olla hea justkui kõigi osapoolte jaoks. Ent lõppkokkuvõttes ei ole ebamäärasel olukorras hea kellelegi.

Helen vanemana saab ainult rääkida ja toetada last. Kui laps soovib oma bioloogiliste vanematega kohtuda, siis ta aitab teda. Siin võib tekkida ka probleem. Juhul kui bioloogiline vanem ei soovi lapsega kohtuda, siis tuleb lapsele selgitada ja anda aega. Tema tütreid ei soovi ise kohtuda oma bioloogiliste vanematega, liiga palju aega on möödunud. Nad ei tunne nendega mingit sidet. Laste soovi tuleb austada ja nende vajadusi arvestada.

Katrin peab õigeaks, et laps peab tegelikult ka keskmises olema. Lapsed ei tohi jääda süsteemi tõmbetuultesse koostöö puudumise või ametniku vahetuse tõttu. Meil kõigil lasub vastutus perekonnast ilma jäänud laste eest, et nad lepiksid oma minevikuga ja tuleksid elus toime. Kasuperede ettevalmistus peab olema laiapõhjalisem, kus on teiste seas käsitletud õiguslikud küsimused, pedagoogika ja psühholoogia. Lapse paigutamise eesmärgid peavad olema selgemad ja lapsega seotud otsused laiapõhjalisemad. Lapse ärakuulamine ja kaasamine peab olema kohustuslik, mitte soovituslik. Ka bioloogilisele vanemale on vaja selgitada mida ja millal temalt oodatakse.

Nii sai põgusalt kirja kolm lugu tuhandete Eestimaa laste ja perede lugude seast. Sarnaselt Katrinile otsivad kasupered tasakaalu iseenda, lapse ja bioloogiliste vanemate vajaduste ning ühiskonna ootuste vahel. Pered vajavad kindlasti kohaliku omavalitsuse tuge suhete hoidmisel lapse päritoluperega.

Hiljuti Eestit külastanud Inglismaa hooldus- ja lapsendajaperede akadeemia üks eestvedajatest John Simmonds on seisukohal, et kõik suhted pole lapse huvides. Eriti need, mille tõttu on laps saanud pöördumatud kahjustusi. Küll aga peab laps oma lugu teadma. Teema vajab sisulisemaid arutelusid. Kasvõi näiteks sedagi, kuidas toimub lapse tagasi pöördumine päritoluperekonda. Kuidas käituda siis, kui lapsel on hooldus- või eestkosteperes tekkinud suhted, mida lõhkuda pea võimatu?